

Szász Antónia

A Bét Orim Reform Zsidó Közösség *Alternatív zsidóság*

The Jewish Bét Orim Reform Community

The author examined the second reformer Jewish community through the methods of participating observation completed with the analysis of documentation and media representations as well as historical research. Collective spirit among the members of the community is dominated by cultural cohesion rather than religious identity especially among the young generation.

Bevezető

A Bét Orim Reform Zsidó Közösség hazánk második reformer szemléletű közössége, amelynek életét a kezdetektől figyelemmel kísérhettem. Szokatlan és izgalmas helyzet volt számomra, hogy kutatóként invitáltak, azért, hogy figyeljek, és írjak róluk. A tőlem megszokott, résztvevő megfigyelésen alapuló terepmunkát folytattam, amelyet egyéb módszerekkel (dokumentum- és médiaelemzéssel, történeti kutatással) egészítettem ki. A közösség holdudvarának megismerése, illetve a tartósan távol lévők elérése végett online kérdőívet készítettem a vezetőséggel egyeztetve, a kitöltés alternatívájaként személyes interjút, beszélgetést ajánlottam fel. A kérdésblokkok egy részét igyekeztem a hazai (Kovács, 2002) és európai felmérésekkel harmonizálni. Jelen tanulmány e tapasztalatokra épül.

Reform judaizmus a világban

A reform judaizmus gyökerei a XVIII. századi felvilágosodásig nyúlnak vissza. Moses Mendelssohn német filozófus, a zsidó felvilágosodás (héber kifejezéssel hászkálá) prominens képviselőjének gondolatai is termékenyítően hatottak rá, aki a judaizmus újraértelmezését szorgalmazta – mondván: a judaizmus nem vallás, hanem vallássá tett törvény lett –, és a szövegek megértését elősegítendő irodalmi német nyelvre fordította a Biblia egyes részeit.

A zsidóságban mindig voltak újító mozgalmak, de igazán markáns, modernizáló változást a XIX. század elején a felvilágosodás talaján szárbakapó reform törekvések indítottak el. Az egyik legmeghatározóbb az

1830-as évek Németországában kibontakozó liberális irányzat volt, amelynek vallásfilozófiájára olyan nagy közép-európai gondolkodók hatottak, mint Martin Buber, Gershom Scholem, Franz Rosenzweig (Löwy, 1988). Szemlélete rokon a buberi gondolattal, amely a törvények értelmét kereső és e szellemben cselekvő vallásosságot tartja a zsidóság követendő példájának a háláchikus¹, a vallási törvényeket betű szerint követő életforma helyett. (Buber, 1940) E racionális és humanista jellegű mozgalom a felvilágosult, modern életvitel közepette igyekezett megteremteni a zsidó identitás és a vallás megőrzésének lehetőségét és helyét: a hagyományos előírások kornak megfelelő újraértelmezésével, a szertartások megújításával. Sok helyütt nemzeti nyelven imádkoztak, és bizonyos vallási előírásokat el is hagytak (pl. a táplálkozásra vonatkozó szigorú kósersági előírásokat).

A reform judaizmus hasonló alapelvek mentén fejlődött ki, és az angolszász területeken lett igazán népszerű. Korán eljutott az Egyesült Királyságba. Majd, szintén német hatásra, az Egyesült Államokba: itt is terjedt el leginkább, mivel életképes választ adott az amerikai kultúra növekvő szekularizációjára és az asszimilációs nyomásra azáltal, hogy vonzó alternatívát kínált a zsidóságtól való végleges szakítással szemben. (Silverstein, 1994.) Az amerikai reform mozgalom a brithez képest sokkal szabadabban viszonyul a tradícióhoz.

A liberális, reform és rekonstrukcionista² (amerikai, hagyományörző) irányzat követőit tömöríti a Progresszív Judaizmus Világszervezete (World Union for Progressiv Judaism, röviden WUPJ). 1928-ban alakult meg Berlinben, ma a legnépesebb zsidó vallási mozgalom a világon. 45 országban képviselteti magát; több mint 1200 zsinagóga és 1,8 millió hívő tartozik hozzá. Magyarországi tagszervezete az 1992-ben egyesülteként, 2004-ben hitközségként is bejegyzett Szim Salom Progresszív Zsidó Közösség, valamint a 2006-ban megalakult és 2008-tól hitközségi státuszra szert tett Bét Orim Reform Zsidó Közösség. Vallási döntésekben és a betéréseket illetően a WUPJ Európai Régió vallási bíróságához fordulnak. A Bét Orim tagja az amerikai Reform Judaista Szövetségnek (Union for Reform Judaism) is.

A Reform Judaista Szövetség elődjének az 1873-ban Isaac Mayer Wise rabbi által alapított Amerikai Héber Hitközségek Szövetségét tekintik. Kezdetben 28 város 34 hitközsége volt a tagja, ebből fejlődött tovább egy 900 hitközséget tömörítő nemzetközi szervezetté. Ma az Egyesült

¹ A háláchá szó járt utat, járható ösvényt jelent. A zsidó vallás életviteli és rituális szabályrendszerét értik rajta.

² Az rekonstrukcionista mozgalom az 1920-as években kezdett kibontakozni az amerikai konzervatív irányzaton belüli alternatívaként Mordecai Kaplan rabbi hatására. A reform irányzattól eltérően a háláchikus kérdések eldöntését nem az egyénre, hanem a helyi közösségre, annak normaképző erejére bízzák.

Államokban, Kanadában, a Bahamákon, Puerto Ricóban és a Virginia Szigeteken képviselteti magát. Észak-Amerikában a reform judaizmus a legnagyobb zsidó vallási irányzat 1,5 millió hívővel. (A zsidó vallásúak közel fele reformzsidó.³) Közgyűlése 2003-ban javasolta a névváltoztatást, mivel a Reform Judaista Szövetség jobban megfelel a valóságnak, hiszen inkább reform és judaista, mint héber nyelvű és csupán amerikai a szövetség.

A Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion amerikai reform rabbiképző intézet kampuszaiban rabbikat, kántorokat, zsidó oktatókat, közösségi vezetőként képeznek. Az Amerikai Rabbik Központi Konferenciája (Central Conference of American Rabbis) 1899-ben jött létre, rendszeresen ad ki imakönyveket, oktatási segédanyagokat, összefogja és támogatja a világszerte ma már több, mint 1800 reform rabbi munkáját.

Magyarországon a progresszív, liberális és reform szavakat szinonimaként használják, szabadelvű, haladó szellemiséget értenek rajta. A Bét Orim Reform Zsidó Közösség nevében a reform szó a reformer felfogás mellett az amerikai típusú reform irányzatra is utal. Európában még 29 hitközség nevében szerepel a reform szó, mindegyik az Egyesült Királyság területén található, és az ottani (brit) reform irányzatra vonatkozik.

A londoni székhelyű Mozgalom a Reform Judaizmusért (Movement for Reform Judaism) nevű szervezet Németországba vezeti vissza az irányzat keletkezésének gyökereit. Az első reform zsinagógát a németországi Seesenben alapították 1810-ben, a másodikat már az angliai Manchesterben 1854-ben. Az amerikai reform judaizmusnál tradicionálisabbnak tekinti magát gyakorlatában. A szervezethez ma 42 zsinagóga tartozik 35 ezer taggal (a gyermeket is beleértve), a zsinagógai kötődéssel rendelkezők 20%-a. A reform rabbikat az 1956-ban alapított Leo Baeck College-ban képezik, ahol a liberális és maszorti rabbikat is. A Bét Orim a londoni ernyőszervezetnek nem tagja, de mindketten tagszervezetei a WUPJ-nak.

Izraelben a progresszívnek nevezett mozgalom az amerikai reform irányzat izraeli megfelelője. Izraelben letelepedett amerikai rabbik közvetítésére jutott el ide. Az első reform zsinagógát 1958-ban alapították Jeruzsálemben, az első reform kibucot 1976-ban Aravában.

³ A *U.S Religious Landscape Survey* adatai szerint a lakosság 1,7%-a zsidó vallású 0,7%-a reform zsidó. (Forrás: <http://religions.pewforum.org>) Vagyis, a zsidó vallásúak körében a reform zsidók számaránya 41,2%.

A reform judaizmus felfogása és gyakorlata

„A reformzsidóság a zsidó nép történelmében és irodalmában gyökerezik. A profétáktól, a Talmudból és a rabbinikus kommentárokból megtanultuk, hogy hagyományainkat újra kell értelmezni és át kell alakítani ahhoz, hogy sikeresen vegyük az új idők kihívásait” – írja Charles Kroloff rabbi.

A reform irányzat szabadelvűsége gondolati és cselekvésbeli síkon egyaránt érvényesül. Az irányzat az etikai törvények követésére helyezi a hangsúlyt. Nagy szabadságot enged híveinek abban, mit tartanak meg a zsidó hagyományból, azon az alapelven, hogy inkább kevesebbet, de mélyebben átélve, személyes indíttatásból tartsanak meg. A Tórát (Mózes öt könyvét) Isten által ihletett, de emberek által írt műnek tételezik. Bizonyos törvényeket nem örökövényűnek, hanem abban a történelmi korban ismerik el relevánsnak, amelyben keletkeztek. Az Istennel való kapcsolatot személyesnek és párbeszéd jellegűnek, a kinyilatkoztatást pedig be nem fejezett folyamatnak tekintik. Nézetük szerint a folyamatosan változó világban a judaizmusnak is mindig meg kell (tudni) újulnia. Úgy gondolják, hogy az ideológiai elemeknek és a rituális gyakorlatoknak a mai embert megszólítónak kell lenniük, ezért megváltoztatásuk, akár lerövidítésük, új elemekkel való gazdagításuk megengedhető.

A reform zsidóságban természetesnek tartják, hogy sokféleképpen lehet hinni és értelmezni a tanítást. A régi időkben is így volt, amint a modern korban is. Istent szintén különféleképpen gondolják el: ki gondoskodónak, ki teremtő, transzcendens hatalomnak, más az emberben élő moralitásnak. S vannak agnosztikusok és ateisták is a reformzsidóságban (ők a zsidó történelem és kultúra fontos részeként fogják a zsidó vallást és a zsidó tanításokat).

A reform zsidók a társadalmi igazságosságot a zsidó lét egyik központi elemének tartják, amelyet az egyén életében (jócselekedetekkel) is morális kötelesség megvalósítani. Vallják, hogy figyelni kell az egyén belső életére (imádsággal, meditációval tanulással, énekléssel) és a környezetre is, ahol a békét kell keresni és előmozdítani, sokkal inkább hidakat építeni, mint határokat megvonni.⁴ A zsinagógaikban szívesen fogadják az érdeklődőket.

A reform mozgalom elkötelezett a nemek és minden ember teljes egyenjogúsága mellett az élet minden területén. Ebből kifolyólag eman-

⁴ A Tikkun Olám a világ megjavítását, a Tikkun HaNefes a lélek megjavítását jelenti. A Sálom szó békét jelent: az egész világ békéjére vonatkozik. (A sálom szó a héber slm tóból származik, amelynek jelentése: teljes, egész.)

cipációt hirdet a zsidó hitéletben is: egyenlő jogokat és kötelességeket biztosít a férfiaknak és a nőknek, a papi és a nem papi származásúaknak egyaránt. A nők is betölthetnek bármely közösségi vagy zsinagógai posztot, lehetnek kántorok, rabbik, közösségvezetők, a Tóra tudós magyarázói. Egalitárius felfogásukból adódik a liturgia megváltoztatása. Szöveg-szinten a nemi státuszra vonatkozó részeket kihagyják, vagy módosítják.⁵ A nők is beleszámítanak a minjánba (a tíz imádkozó ember közösségébe), magukra vehetik az imasálat és az imaszíjakat, nem kell elkülönülve ülniük a férfaktól, felmehetnek a Tórához. A férj és a feleség vallásjogilag is egyenlő.

A kohanitákat és a lévitákat (Áron főpap, illetve Lévi törzsének leszármazottait) sem illetik olyan kiváltságok és kötelezettségek, mint a hagyományos irányzatokban.⁶

A többi irányzat számára a tórai törvények és a rabbinikus döntvények betartása kötelező érvényű, ennek folytán a reformer szemlélet és gyakorlat nem akceptálható. Úgy gondolják, a diaszpórában élő zsidóságot a tradícióörzés, a hagyományos életvitel, a zsidó tanítások által közvetített normák szigorú betartása őrizte meg, ezért a reformban veszélyt látnak.

A reform irányzat követői viszont úgy tartják, mozgalmuk az asszimilált rétegek számára a megnövekedett szekularizáció közepette is alternatívát nyújt a zsidó vallás és hagyomány megismerésére és követésére, és így hozzájárul a teljes zsidó identitásvesztés elkerüléséhez. (Szász, 2009) Másrészt, a liberális felfogás nem a hagyománytól való elfordulást jelenti: inkább a személyes hozzáállásnak a szabadságát, egyéni kialakítását. Napjainkban egyre több reform közösségnél tapasztalható az, hogy igyekeznek személyes indíttatásból fakadóan egyre több előírást betartani, és héber nyelvű istentiszteleteket tartani. A hazai progresszív közösségekben is megmutatkozik az erre való törekvés, s mind jobban a fiatalok részéről.

⁵ A hagyományos imarendben a férfiak azt mondják: „Áldott vagy Te, világ Királya, aki nem teremtettél nőnek”, míg a reform zsidó férfiak és nők: „...”, aki kedvére teremtett”. A „minden férfira” mondott áldásokat „minden emberre” mondják. Az „Ábrahám Istene” megnevezés helyett az „Ábrahám és Sára Istene” kifejezést használják.

⁶ A kohanitáknak és lévitáknak kiemelt státuszuk van a hagyományos zsidó közösségekben: nyilvános tóraolvasások alkalmával először őket hívják fel a Tórához, ők mondják a főpapi áldást, és kiváltságaikat őrizendő be kell tartaniuk számos előírást (közte olyat, amely tiltja elvált vagy betért nővel való házasságukat).

A Bét Orim Közösség megalakulása

Magyarországon sokáig az egyetlen reform szemléletű szervezet a Szim Salom Progresszív Zsidó Közösség volt, élén egy női rabbival. 2006 júniusában a tagság egy része kivált a Szim Salomból, és megalakította a Bét Orim Progresszív Zsidó Egyesületet. Egy nagyobb nézeteltérés után 2006 májusában kezdtek komolyan beszélgetni a kiválásról. 2006 júniusában-júliusában intenzív közös együttgondolkodás és tevéleges munka eredményeként elkészítették alapító irataikat, lefektették hitelveiket.

A kollektív kiválás a Szim Salomból, és a progresszív közösség szakadása nem volt feszültségmentes folyamat. Belső, szervezeti konfliktusok (interperszonális nézeteltérések, eltérő elképzelések) miatt került rá sor, ugyanakkor az egyének számára belső konfliktussal járt a korábban közösségnek tartott társadalmi csoportból való kilépés, a régi barátságok esetleges eróziójának elgondolása, az új közösség jövőjének bizonytalansága. Mindenki őrzött szép emlékeket a közösségről, sokat tevékenykedtek benne.

Az előkészítő és alakuló üléseken komoly érzelmi bizonytalanságok fejeződtek ki, sokan adtak hangot kétségeiknek: valóban jó lépés-e a kiválás, megmaradnak-e a barátságok, meg tudják-e teremteni a közösség egzisztenciális, infrastrukturális háttérét, lesz-e majd saját reform felfogású rabbijuk. Végül arra jutottak, hogy a jövő ugyan bizonytalan, a múlt (a Szim Salom és az ott töltött időszak) fontos része az életüknek, de már nem megfelelő, illetve nem tartható a számukra, ezért a jelenben az új közösség alapítása felé vezet az útjuk.

12 személy vált ki a Szim Salomból, közülük 9 fő korábban vezetői tag, illetve aktív (programszervező, közreműködő) volt. Felvették a kapcsolatot olyanokkal is, akik korábban szintén aktívak voltak a közösségben, utána pedig vagy távoztak, vagy passzívak lettek. A Bét Orim Közösséget 21 fő alapította meg, és további szimpatizánsok jelezték érdeklődésüket.

Akik maradtak a Szim Salomban, jó szívvel tették. Azok, akik bizonytalankodtak, mindkét közösséggel kapcsolatban maradtak (hol tagként, hol érdeklődőként).

Mindkét fél diszkrét volt, egyikük sem nyilatkozott a konfliktusról nyilvánosan: egyfelől a régi érzésekre és kapcsolatokra, másfelől a hazai progresszív mozgalom védelmére való tekintettel. Én is eltekintek hát tőle. Sokkal érdekesebb viszont, hogy 1,5 évvel később a Bét Orim elnökhelyetese egy internetes zsidó média videóján azt mondta, hogy a Bét Orim alapításával az amerikai típusú reform judaizmusnak akartak új képviselőt Magyarországon. Eredetileg ugyanis nem ezzel a céllal alapítottak új közösséget, ám a sors úgy hozta, hogy az amerikai típusú reformmal kerültek

kapcsolatba, és hitközségük reform lett. Interpretációjával újrakonstruálta a jelen perspektívájából a múltat, célracionálissá tette a múltbéli szándékokat.

Az alapítók szerettek volna kifejező, de egyszerű, könnyen érthető és leírható nevet. Felvetődött a „fények háza” elnevezés is, amely többféle jelentéstartalmat hordoz: utal a szombati gyertyák fényére, az emlékezés gyertyáira, a sokféle gondolatra, mint fényekre, vagyis arra, hogy az alapítandó közösség házában sokféle gondolat fér el. Raj Tamás főrabbit kérdezték meg, hogyan lehetne a szóösszetételt héberül helyesen és a magyar fül számára sem idegenül csengően leírni. Ennyiben a közösség egyik névadójaként is számon tartja.

A Bét Orim Közösség egyéb téren is nagyon sokat köszönhet Raj Tamásnak. A két hazai progresszív közösség több tagja járt Raj Tamáshoz tanulni a rendszerváltozást megelőző másfél évtizedben. Az alapítók e tanulások élményét az egyik meghatározó momentumnak tekintették a zsidó kultúra további megismerését, ápolását célzó közösség megalapításában. Raj Tamásnak a Bét Orim életében tevőlegesen is nagy szerepe volt. 2006-ban könyvesboltja adott helyszínt a Bét Orim alakuló üléseinek (ahol Raj Tamás személyesen nem volt jelen, később sem lett tagja a közösségnek, viszont szívesen vállalta, hogy tanítja a közösséget.)

A Bét Orim Progresszív Zsidó Egyesületet 2006 szeptemberében jegyezte be a bíróság. Első Ros Hasana (újévi) ünnepüket szeptember 22-én a Lauder Javne Zsidó Iskola zsinagógájában tartották, Raj Tamás, az iskola rabbija jóvoltából, R. Mihály vezetésével. Erev Jom Kippur (az Engesztelés napja előestéje) idejére úgy tűnt, nem tudnak saját Kol Nidré szertartást rendezni meghívott rabbival, ezért Naomi Lifshitz jeruzsálemi kántornő és operaénekesnő által a Lauder Iskolában vezetett szertartáshoz csatlakoztak. A Szukkot (sátoros) zarándokünnepet a közösség egyik tagjuk kertjében tartották.

Az őszi nagyünnepet követően útjára indították Agora Akadémia néven progresszív szabadegyetemüket. Rendszeres péntek esti szombatfogadásokat, és vasárnaponként családi Talmud-Tóra foglalkozásokat szerveztek. Saját zsinagógájuk, illetve helyiségük azóta sincs. Programjaikat a Bálint Zsidó Közösségi Házban tartják.

A közösség felnőtt tagjai szerettek volna a zsidó hagyományról még többet tanulni, forrásszövegek megismerésével, értelmezésével foglalkozni. Nagyon örültek volna egy saját rabbinak, és a Szim Salomban megkedvelt Tórákör folytatásán is gondolkodtak. Raj Tamás rabbi segített nekik mindkét téren: elvállalta egy külső érdeklődők számára is nyitott Tórákör vezetését, és elhívta testvéröccsét, a Kaliforniában élő Raj Ferenc reform rabbit, hogy tanítsa a közösséget. Raj Ferenc néhány hónap múlva Magyarországra érkezett.

Raj Ferenc a budapesti neológ Rabbiképző Intézetben tanult, itt avatták rabbivá is. Fél évig a Dohány utcai zsinagógában praktizált, majd az Újpesti körzetnek lett a rabbija. 1972-ben az Amerikai Egyesült Államokba ment, ahol reform rabbiként tevékenykedett⁷ Brooklynban, Belmontban, majd a kaliforniai Berkeleyben, ahol 2006-ban nyugalomba vonult. Szívesen tanított, és élt a lehetőséggel, hogy hasznossá teheti magát Budapesten.

Amerikai reform rabbiként ösztönözte, hogy a Bét Orim hitközségi minőségében nevében és szemléletében is reform zsidó legyen. Így Magyarország második reformer felfogású és gyakorlatú hitközsége Bét Orim Reform Zsidó Hitközségként került bejegyzésre.

A Bét Orim Közösség másfél évtizeddel a rendszerváltozás után alakult meg, ám alapítói a Szim Salomnak voltak korábban a tagjai. Érdeklődésüket, egyéni út- és közösségkeresésüket tehát azok a motívumok és célok mozgatták, mint a Szim Salom tagokét.

A Szim Salom születése a rendszerváltozás időszakához kötődik. Annak a zsidó reneszánsznak is nevezett folyamatnak a terméke, amikor a társadalmi változások nyomán a lefojtott identitáselemek felszínre törtek, és az átalakulás okozta bizonytalanságban a zsidó gyökerek felkutatása, az identitáskeresés, az új közösség utáni vágy nem ritkán a zsidó tradíciókat ápoló közösségek felé vette az irányt. (Szász, 2002) Az 1980-as évek végétől kezdve sorra jöttek létre különféle társadalmi csoportok, mozgalmak, vallási közösségek, amelyek újfajta identitásokat kínáltak tagjaiknak, vagy lehetővé tették a peremre szorított identitáselemek nyílt kifejezését, a régi eszmékhez, a tradícióhoz való kötődés vállalását. Ennek részeként a hívő identitás csaknem megduplázódott. (Angelusz és Tardos, 1992: 68)

A Bét Orim Közösség megalakulása ugyanakkor egy 2005 és 2008 között felélénkülő folyamatba is illeszkedett. 2005-től kezdve a zsidóságban kialakuló sokszínűség a szervezetek és a tudományos szféra szintjén is kimondatott. (Ennek eredménye, kiemelkedő fóruma és egyben katalizátora is volt a „Párbeszéd a zsidóságról” című konferencia 2005. novemberben a Magyar Tudományos Akadémián.) A meglévő intézmények és ideológiák mellett újabb utakat, szervezeti és kommunikációs formákat kezdtek keresni és kialakítani a zsidósághoz kötődő egyének és csoportok, amely kiterjedt az online térre, zsidó blogokra és fórumokra is (pl. Judapest.org, Pilpul.net, jmpont.hu – Jewish Meeting Point). (vö. Szász, 2009)

A Szim Salom alapítói számukra vonzó hazai minta híján angliai mintát követtek (Szász, 2002), amelyet aztán saját igényeik szerint formáltak és töltöttek meg tartalommal. Hasonló igaz a Bét Orimra, az alapítók korábbi tapasztalatai és vallási vezetőjük folytán, aki az amerikai reform

⁷ A budapesti Rabbiképző Intézet végzettjei közül Amerikában többen is reform rabbik lettek.

vonat követését javasolta nekik. A közösség megalakulása óta vágyott egy saját rabbira. Raj Ferenc egy barátságos, nagy tudású, nemzetközileg ismert reform rabbi volt, testvére a nagy tiszteletben álló Raj Tamás főrabbinak. Ennél fogva tehát, mivel a közösség lényegi különbséget nem látott abban, hogy a reform vagy a progresszív vonalat követi, szervezetenként pedig a WUPJ kötelékébe tartozott, nem haboztak eleget tenni javaslatának.

Bár Raj Ferenchez eltérően viszonyulnak más irányzatok képviselői, mint a Szim Salom női rabbijához (akit reformer és női mivoltában is elutasítanak), lévén a budapesti Rabbiképző Intézet végzett rabbija, Raj Tamás testvéröccse, nemzetközileg ismert rabbi – a személyes találkozások kellemes hangulatán kívül diplomáciai és gyakorlati előrelépés nemigen történt a reform közösség elfogadását illetően. Továbbra is nehézséget jelent számukra a más zsidó irányzatok részéről irányukban megmutató elutasítás, s ilyen körülmények között saját egzisztenciális biztonságuk, társadalmi bázisuk megteremtése. Saját helyiség híján is arra törekednek változatos tevékenységeikkel, hogy a Fények Háza az ima, a tanulás és a gyülekezet háza legyen, vagyis betöltse a zsinagóga hagyományos hármas funkcióját.

Programok a Bét Orimban

A zsidó ünnepeket, péntek esti szombatfogadást a Bét Orimban a kezdetektől megtartják.

Már megalakulásuk után útjára indították *Agora Akadémia* néven Progresszív Zsidó Szabadegyetemüket, amelynek keretében zsidó történelemtől, irodalomtól, művészetektől, pszichológiától, szociológiától, politikától, filozófiától, zsidó hagyománytól, jogtól, tudománytörténetről, zsidó misztikáról, illetve a laikus és a vallásos gondolkodásban megjelenő szabadelvű, progresszív irányzatokról hallhatnak előadásokat az érdeklődők, neves, nemzetközileg is elismert előadók tolmácsolásában. A szervezők úgy látták, a magyarországi zsidóság körében igény van a szélesebb értelemben vett zsidó- és az egyetemes kultúráról szóló, nyitott, magas színvonalú, neves oktatók és kutatók előadásaiból álló sorozatra, s e tekintetben – idézem a szervezőket – „*az Agora Akadémia új és hiánypótló elemként illeszkedik a magyarországi zsidóság oktatási rendszerébe*”. Az előadásokhoz kapcsolódó tanulmányokat, hangfelvételeket, összefoglalókat elérhetővé teszik a honlapjukon.

A Bét Orimban péntek esténként is vannak kulturális programok, az Agora Akadémiánál kötetlenebb módon és változatos formában az *Oneg*

Sábbát sorozat keretében, amelyet 2007 áprilisától tartanak a *Kábbálát Sábbát* (szombatfogadó) alkalmakkal váltakozva.⁸ Előadásokat hallgatnak, híres embereket hívnak el, aktuális, érdeklődésre számot tartó témákról beszélgetnek, illetve tagjaikat is ösztönzik, meséljenek arról, amivel foglalkoznak, amerre jártak. Itt van lehetőség arra, hogy az alkotóművészek (írók, rendezők), kutatók (történész, levéltáros) bemutassák munkáikat. 2008 januárjától havonta egy szombat délután a *Bét Orim Filmklubban* a zsidósággal, illetve a magyarországi zsidó történelemmel valamiképpen kapcsolatos témájú filmekből szemezgetnek, a vetítés után pedig beszélgetnek az alkotókkal.

A zsidó hagyomány közelebbi megismerése, a Tóra, a Talmud értelmezése iránt nyitottak és tanulni vágyók *Raj Tamás* rabbi kedvelt *Tóráköré* is bekapcsolódhattak. Raj Tamás híres és nagyon tisztelt tanítómestere volt több generációnak. Bibliaiskolája sokakat vonzott, akik, mint mondják, rengeteget kaptak tőle. Nagy tudású és bölcs tanító, aki figyelt azokra, akik elmentek hozzá tanulni, akinél a tanítványok (fiatalok és idősek, zsidók és nem zsidók, vallásosak és agnosztikusok) újra meg újra átélhették a felfedezés, a mélyebb megértés élményét, és bepillantást nyerhettek egy általuk feltárolt gazdag kultúrába. Sokan a Tórákörön keresztül kerültek kapcsolatba a Bét Orim Közösséggel: van, aki továbbra is laza, de érdeklődő kapcsolatot ápol vele, mások eljárnak egyéb programjaira is, és vannak olyanok is, akik a Bét Orimnál találták meg elképzeléseiket, és tagként csatlakoztak hozzá.

Fennállásuk első évében *családi Talmud-Tóra* összejöveteleket tartottak, ahol a közösség apraja-nagyja megismerkedhetett az ünnepek történetével, liturgiájával, a hozzájuk kapcsolódó szokásokkal, és betekintést nyerhetett kultúrtörténeti érdekességekbe. A gyerekek mesét hallgattak, rajzoltak, kézműves foglalkozáson vettek részt. 2007 őszétől a rendszeres családi tanulások helyét átvették az ünnepekre való közös felkészülések, közös kirándulások, *családi hétvégék* (általában egy tagjuk kertjében, korábban Szarvason). A Tórákörök szellemi kirándulásai mellett *Tóráköröket* szerveztek a természetbe, és 2008 tavaszán a felmerülő igények által felkelésülve kezdtek el a *zsidó emlékek nyomába eredő kirándulások* szervezését. Egy 2010. októberi hétvégén Szombathelyre látogattak el, ahol a találkozástól a helyi zsidó közösség is erőt tudott meríteni. Ezek az alkalmak nagyon fontosak a közösség életében: mind a közös élmények, a közösség összekovácsolódása, mind a programok által felkínált, illetve az informális tanulási lehetőségek szempontjából.

⁸ A Kábbálát Sábbát a szombat fogadása, héber kifejezés a péntek esti liturgiára. Ennek része a kiddus: a borra mondott áldás rítusa (a héber szó jelentése „megszentelés”). Az Oneg Sábbát héber kifejezés jelentése: a szombat öröme. Ilyenkor előadásokat hallgatnak, tanulnak, közösen énekelnek, beszélgetnek az emberek.

Raj Ferenc először 2007 elején jött el hozzájuk, majd ősszel az ünnepi, családi és ismeretterjesztő rendezvényeket vezette. A közösség és a rabbi ismerkedett egymással. A szimpátia kölcsönös volt, így elfogadta a felkérést, hogy a közösség rabbija legyen.

Látva a közösség igényét a tanulásra és a hitéletre, az év felét Magyarországon tölti. Az istentisztelet vezetése, a péntek esti előadások, beszélgetések mellett a Bálint Ház által is meghirdetett *Bevezetés a judaizmusba* tanfolyamot tartja stabil, 20-25 fős hallgatósággal. A közösség tanulni vágyó és betérésre készülő tagjai, szimpatizánsai mellett külső érdeklődők is járnak rá, más hitközségek tagjai és felekezeten kívüliek is. Életkor tekintetében is heterogén az összetétel: fiatalok és idősebbek is aktív tagjai a csoportnak. Megismerkednek a zsidó teológiával, történelemmel, a zsidó ünnepekkel, a zsidó élet fordulóival, a fontosabb zsidó forrásszövegekkel, ezek hagyományos és reform értelmezéseivel, a gyermeknevelés, a betérés kérdéseivel, szó esik a zsidó természetfelfogásról, művészetről, Izraelről is. A sorozat 2010 ősztől „Bevezetés a zsidó vallásba és kultúra” címmel folytatódik, tematikája rugalmasan változik a sorozatra járók érdeklődésének megfelelően.

A Bét Orim Község lefordította, és megjelentette Charles Kroloff rabbi *Reform Judaism, a Jewish Way of Life (Reform zsidóság – Egy zsidó életforma)* című könyvét magyar nyelven, Raj Ferenc bevezetőjével, magyarországi, európai vonatkozásokkal. Fontos információk könyvecske lett, és hasznos kiegészítő irodalom a „Bevezetés” tanfolyam számára.

A judaizmusról való tanulás, a péntek esték hangulata felkeltette az igényt arra, hogy az istentiszteletek liturgiáját, az imák világát közelebről megismerjék, a héber szövegeket értően olvassák. 2009 decemberétől *liturgia órán* vehetnek részt az érdeklődők a péntek esti szombatfogadás előtt Dr. Riszovannij Mihály (germanista, egyetemi docens) vezetésével.

Kedves elfoglaltságuk zsidó liturgikus dalok és dallamvariációk éneklése – Riszovannij Mihály gyűjtötte ezeket csokorba, és tanította meg a közösségnek. 2009 nyarán egy barátjuk (még a Szim Salomból ismert Andrea) náluk járt Dél-Afrikából, és ízelítőt adott az ottani zsidó közösség dallamvilágából. Több alkalommal meghívták Polnauer Flóra énekesnőt (aki ünnepi rendezvényeiken is közreműködik), hogy tanítson nekik zsidó énekeket, zsolnárokat.

2010 szeptembertől Raj Ferenc vezeti elhunyt fivére Tórákörét *Raj Tamás Akadémia* néven a tanítványok felkérésére. A megnyitón Iványi Gábor lelkész (Raj Tamás barátja) és Fröhlich Ida professzorasszony mondott beszédet. Az első tízhetes sorozat témája Mózes II. könyvének elemzése a hagyományos és modern zsidó exegéták kommentárjai alapján.

A közösség tagjai jótékonyági akcióikat is szerveznek, együttműködések alakítanak ki más szervezetekkel – saját szociális érzékenységük-

től hajtva, és értékes kulturális örökségük tudatában. A jótékonyág ugyanis a zsidó hagyománynak is fontos – a cödoko (jótétemény) és a micve (vallási parancs, előírás, illetve jótett) véghezvitelében gyökerező – része.

A Bét Orim Hírlevél a közösség havonta megjelenő orgánuma, amelyben tanulságos írásokat, hasznos információkat olvashatnak az érdeklődők a programokról, előadásokról, a közösség életéről, a nemzetközi mozgalomban történt eseményekről.

Közösségépítés és kultúraátadás

A Bét Orim alapítói az új közösségben is kamatoztatni tudták a közösségi munka terén szerzett tapasztalataikat. Ez felgyorsította a Szim Salomban hosszú évekig tartó folyamatokat, az egyesület és a hitközség alapítását, ideológiájuk és gyakorlatuk kommunikálást, információáramlásuk megteremtését, programjaik beindítását. A Szim Salom szervezeti és interperszonális kapcsolatainak kiépítésében ők is közreműködtek, kiválásukkor ezek általában megmaradtak, átöröklődtek a Bét Orimra is. Nagy segítségükre volt, hogy egykori tanítómestereik, Raj Tamás és Lovász Ferenc, szívéen viselték a kis közösség sorsát, tanították az érdeklődőket, egészen halálukig. Raj Tamás Tórákört vezetett. Lovász Ferenc eljár feleségével a közösségbe, történeteivel is tanított, a családi Talmud-Tóra szívügye volt.

A Bét Orim Község tevékenységével, rendszeres és alkalmi programjaival szeretné biztosítani a zsidó hagyomány megismerését és ápolását, a zsidóságról, a történelmi és kortárs zsidó kultúráról való ismeretszerzés lehetőségét, a hitéletben való elmélyülést, liturgiai oktatást, a zsidó ünnepek közösségi megtartását, a kötetlenebb együttlétet. Lehetőségeket kínál fel, amelyekkel az érdeklődők kedvük, igényük szerint élhetnek. Alulról építkező jelleggel, a tagok, érdeklődők bevonásával próbálnak fejlődni. Kikérik véleményüket, közös beszélgetéseket szerveznek, ahol együtt összegzik az elmúlt időszakot, és tervezik az elkövetkezőt, bevonva őket a közösségépítés, a programtervezés folyamataiba. A vezetőség azután igyekszik a felvetődő és népszerű ötleteket megvalósítani, illetve ezt előmozdítani.

A közösség rendszeres szervezői feladatait néhány fő látja el, ők egyben vezetőségi tagok is, akiknek munkáját barátaik és más lelkes tagok támogatják. Az aktivisták kis részben lecserélődtek az utóbbi két évben (betegség, költözés, munkahelyi elfoglaltság miatt). A fiatalok közül egyre többen és tudatosabban vállalnak feladatot (hírlevél-szerkesztést, programtervezést és -szervezést, egy-egy program reklámozását, a közösségépítésben való aktív részvételt). Ugy érzik, nekik is be kell vonódnuk. Szeretnék

hosszú távon biztosnak látni a közösség jövőjét. Ennek az idősebbek is örülnek, bennük látják a közösség jövőjét.

A közösség vezetői és programszervezői világosan látják a zsidó hagyományátadásban bekövetkező diszkontinuitást, ennek okait, továbbá saját szerepüket, feladatukat a zsidó identitásépítés és kultúraátadás terén. 2007 áprilisában, első Peszách Széder⁹ estjük kapcsán a szervezők kiemelték, hogy a közösségi ünnep jelentősége az, hogy a zsidó kultúrához, illetve saját zsidóságához utat keresők számára lehetőséget ad részt venni az egyébként családi ünnepen, élményekkel gazdagodni, kulturális tudásra szert tenni.

„Bár zsidó hagyomány szerint a Széder nem annyira közösségi, sokkal inkább családi ünnep, egy reform közösség számára misszióknak tűnik a Széder-este közösségi ünneplése. Tagjaink többsége az asszimilációból visszautat kereső zsidó ember, akik számára az egyéni és a közösségi emlékek összefonódnak, a profán élmények vallásos tartalommal telítődnek. '...íme a sanyarúság kenyere, amelyet Atyáink Egyiptomban ettek, mindenki, aki kívánja, jöjjön, egyék velünk, és ünnepelje velünk a Peszáchot'. Azaz, ne legyen senki ezen az estén, aki nélkülözi a családot, a közösséget, az ünnep áhítatát és hangulatát.” (a Bét Orim vezetősége)

A reform közösségben – különösen a kezdeti időszakban – a szombatfogadás és ünnepek alatt is tanulják az emberek a liturgiát. A szervezők ügyelnek arra, hogy a hozzájuk érkezők, akik eleinte inkább nézelődnek, benyomást gyűjtenek, ne érezzék elveszítettnek magukat, útmutatást kapjanak. A szertartás vezetője mindig meg-megáll, értelmező megjegyzésekkel fűszerezi az adott szövegrészt, vagy eseményt. Számos alkalmat találunk, hogy bevezessék a zsidó hagyományba a közösséget, történelmi távlatokat nyissanak meg, rámutassanak a reform szemlélet sajátosságaira. Emiatt jól érzik magukat azok is, akik már járatosak a zsidó hagyományban, de nyitottak új ismeretekre, és a reform-szemlélet vonzó számukra.

„Zsidó irodalomról szóló sorozatra jártunk a Bálint Házba. Ott találkoztunk Bét Orim tagokkal, és láttuk programjait. A barátnőm vetette fel, hogy eljőnne a Bét Orimba, mert szívesen tartozna egy közösséghez, és itt az alapoktól lehet kezdeni a tanulást. Én 2009-ben jöttem el Raj Tamás Tórákörére. Írtunk a Bét Orim e-mail címére, és szívesen invitáltak minket ide a péntek estére.” (42 éves nő, érdeklődő)

⁹ Peszách az Egyiptomból való, csodákkal övezett kivonulás ünnepe. A Széder az erre emlékező ünnepi vacsora, amelynek különleges és meghatározott szertartásrendje van. (A 'széder' szó alapjelentése rend, szertartásrend.)

Egy szervezet *önreprezentációja*, a magáról kialakított kép alapvetően fontos mind tagjai, szimpatizánsai, mind leendő tagjai, és általában a külvilág felé. Vizsgálata ezért hasznos a kutató számára. A Bét Orim ennek részeként bemutatja tapasztalatait, céljait, változatos programjait (amelyek között a világi előadások és a hitélet, az oktatási alkalmak és a kötetlen beszélgetések, a hagyományörzés és -újítás iránt érdeklődők egyaránt megtalálhatják a nekik megfelelőt), és a közösség nyitott, barátságos voltát, amely szívesen látja az érdeklődőket. Önmeghatározásuk része az is, amiben másoktól különböznek.

„Miben különbözik ez a közösség a többi zsidó irányzattól? Befogadó, mert egyenrangúnak tekint minden embert, azokat is, akiket máshonnan kirekesztenek. Nyitott, mert szívesen lát minden érdeklődőt. Párbeszédre kész, mert keresi a közös célokat és az együttműködést más vallások képviselőivel.”

„Milyen tevékenységekben lehet részt venni? Modern, befogadó, egalitárius liturgiai alkalmakon keresztül egy nyitott hitéletben. Rendszeres és alkalmi oktatási rendezvények segítenek közelebb kerülni a korszerű judaizmushoz. Színvonalas világi előadásokon és kötetlen beszélgetéseken keresztül lehet bekapcsolódni egy vonzó és tagjaira odafigyelő közösséghez.” (Idézet nyomtatott kiadványukból.)

A párbeszédre való nyitottság, a vallásközi párbeszédre való készség és törekvés általában is jellemzi a mozgalmat. A Bét Orim eddig főként a keresztény-zsidó párbeszéd lehetőségeit kereste. A reform irányzat hívei a judaizmus egyik, de nem az egyetlen és mindenki számára ideális alternatívájának tekintik magukat. A sokszínűségben értéket látnak. Vegyes házasságban élő párok, vegyes házasságban született gyermekek előtt is nyitva állnak.

„A kérdéseidre válaszolunk, de mi nem kérdezők. Nem fojtunk meg a gondoskodásunkkal, nem akarunk megtéríteni, nem akarjuk jobban tudni, hogy mi a jó neked. Rendezvényeink modern, közösségi események. Kulturális, művelődési és sport összejöveteleink a családok számára is nyitottak, követhetőek, élvezhetőek. Istentiszteleteink vidámak, interaktívak, izraeli népdalok és könnyűzenei feldolgozások közös éneklésével, majd hangulatos vacsorákkal, jóízű beszélgetésekkel telnek. A tagság sem feltétel, azt is szívesen fogadjuk, ha csak érdeklődőként látogatod néha rendezvényeinket” – írják facebook oldalukon.

Kifejezésre juttatják, hogy nem akarnak rátelepedni a hozzájuk érkezőkre. Ezzel néhányuk korábbi élményeit, illetve mások (feltételezett)

félelmeit kívánják feloldani. (A kis vallási közösségekről él egy kép, miszerint beszippantják, magukhoz láncolják a csatlakozókat.)

Hazánkban nem a Bét Orim az első reformközösség. Már a XIX. század közepén voltak rövidéletű reformkezdeményezések. A budai zsidó ifjúság *Chevrat Tiferet Ha-Dat* (A vallás dicsősége) elnevezésű reformgyülekezete élén Einhorn Ignác tartott „korhoz illő” istentiszteletet. A Honi Izraeliták Között Magyar Nyelvet Terjesztő Pesti Egylet, röviden *Magyarító Egylet* szorgalmazta a magyar nyelvű egyházi szónoklatot. 1848-ban Einhorn és barátai megalakították a Magyar Izraelita Középponti Reformegylet elnevezésű vallási szervezetet: szinte minden zsidó elemet mellőztek (sófárt, imasálat, körülmetélést stb.), ösztönözték viszont a keresztény liturgiákból ismert kellek (pl. orgona) használatát, szertartásaikat szombat helyett vasárnap tartották, elhagyták az ünnepek előző esti kezdetét, második napját, a héber szövegeket magyarra vagy németre fordították. A Helyhatóság mint „meg nem engedett szektát” 1852-ben feloszlatta. (ld. Frojimovics et al. 1995:137–141)

Ez 2006-ig történelmi érdekesség volt csupán, mígnem a Bét Orim deklarálta honlapján és médiaanyagokban (pl. a sofar.hu *Füles-videóján*), hogy „szervezetünket az 1848-ban alapított és 1852-ben feloszlott Pesti Középponti Reform Zsidó Egylet újraalapításának tekintjük”.

Az Agora Akadémia első előadásán Fenyő István professzor¹⁰ Einhorn Ignácra (Horn Edéről) és a magyar reformkorról beszélt. Élete és munkássága részleteit¹¹ megismerve született meg az elhatározás, hogy az általa vezetett egylet folytatóinak, újraalapítóinak tekintik magukat. Fenyő István Horn Edéről írt tanulmánya felkerült a Bét Orim honlapjára.

A Bét Orim az Einhorn-féle reformok közül csupán a héber szövegek transliterált átírását és magyarra fordítását tartja meg (amivel más irányzatoknál is találkozunk). A választás magyarázatát másutt kell keresni. Nem egyszerűen a „reform zsidó” névazonosságban, sokkal inkább az egylet szellemiségében, Einhorn (Horn Ede) kiemelkedő, öntudatos *magyar* (és) *zsidó* személyiségének felismerésében, amelyek jó alapul szolgáltak ahhoz, hogy a frissen alakuló, „Szim Salom-os” múlttal és így reformzsidó identitással rendelkező, reménytelen, de egyelőre bizonytalan helyzetű fiatal közösség történelmi kontinuitásba helyezhesse el, ágyazhassa be magát,

¹⁰ Fenyő István az MTA doktora, irodalomtörténész, a magyar reformkor kutatója.

¹¹ Horn Ede (1825–1875) a márciusi ifjak társa, újságíró, a zsidó emancipáció és integráció szorgalmazója, vallási reformok hirdetője, 1848-ban a *Die Ungarische Israelit* főszerkesztője, a Magyar Izraelita Középponti Egylet egyik megalapítója és hitszónoka, 1849-ben Klapka tábori rabbija volt. A szabadságharc leverése után emigrált, elismert publicista, közgazdász, statisztikus lett, liberális demokrata, szociálisan érzékeny gondolkodó, a Kossuth-emigráció sajtótitkára. A kiegyezés után Jókai hívására hazatért, ellenzéki lapszerkesztő, magyar államférfi, országgyűlési képviselő, a Tisza-kormány kereskedelmi államtitkára lett. (ld. Fenyő, 1999)

olyan példaértékű történelmi alakot mutatva fel, akinek életét és munkásságát Kossuth, Jókai méltatta, és méltán vált ki elismerést az utókorból is.

A Bét Orim és a Szim Salom viszonya változóban van. 2008 novemberében a Marom Egyesülettel közösen deklarálták távolmaradásuk a Magyar Zsidó Kongresszusról.¹² 2009 márciusában megalakult az Arcenu Magyarország Reform- és Progresszív Cionista Egyesület, ahova a mindkét közösséggel kapcsolatban álló alapító elnök Szim Salom és Bét Orim tagokat is invitált. Az Arcenu kezdeményezésére 2010. májusban együtt ünnepelték Izrael állam megszületését, majd Jeruzsálem fennállását, vendégül látva a másik közösséget.

Kik számára vonzó a reform zsidó alternatíva?

Hazánkban a bevett (ortodox és neológ) zsidó vallási irányzatok aggódnak amiatt, hogy a nagyobb szabadságot megengedő reform irányzat tőlük csábít el híveket. Valójában ezt a tapasztalatok nem támasztják alá. Elsősorban azokat szólítja meg, azoknak kínál alternatívát, akik a hagyományos irányzatoknál nem találják (vagy úgy érzik, hogy nem találnák) meg a helyüket, akik keresik a zsidó közösségüket, illetve akik a vallási életben is igénylik az emancipáció érvényre juttatását.¹³ Az elfogadó attitűd vonzó azoknak, akik közelednek a zsidó valláshoz, de nem kiforrott a viszonyuk: igényük támadt egy vallásos tevékenységet is végző, zsidó közösséghez tartozásra, ahol pozitív élmények érik, és ahol nem várják el a vallásosság kinyilvánítását. Azoknak is, akik vegyes házasságban élnek, vagy háláchikusan nem számítanak zsidónak.¹⁴ A zsidó kultúra iránt érdeklődő, modern szemléletű értelmiségiek számára a gondolati szabadság, a hagyományról való szabad gondolkodás, a kornak megfelelő interpretációk miatt szimpatikus az irányzat. Ugyanakkor nincs (pláne tömeges) elvándorlás a hagyományos irányzatoktól a reform közösségek felé; taglétszámuk viszonylag alacsony, vagyis szekuláris környezetből sem csatlakoznak hozzájuk nagy számban.

¹² Úgy látták, „a Magyar Zsidó Hitközségek Szövetsége érdekképviselési monopóliumának megszüntetésére, más anomáliák fölszámolására, a valóságot jobban tükröző keretek kialakítására a kongresszus alkalmatlan.”

¹³ Az egalitárius szemlélet nemcsak a nők, hanem sok férfi számára is szimpatikus. Azok, akik a zsidó tradíció követését hagyományosabb formában, de egalitárius felfogással képelték el, a maszorti irányzathoz (a 2006-ban megalakult Dor Hadash közösséghez) csatlakoztak, vagy a reform irányzatnál maradtak elfogadó attitűdjé miatt.

¹⁴ A zsidó vallásjog szerint zsidó az, akinek édesanyja zsidó, vagy aki rabbinikus bíróság előtt betér a zsidó vallásba.

A Bét Orim Közösség szűkebb tagsága 30-40 fős, egy részük tartósan távol van a közösségtől (munka, gyermeknevelés, külföldi tartózkodás, betegség miatt.) Holdudvara 200-300 fős. Programjairól néhány ezer ember értesül a Bálint Ház programfűzetéből.

A közösség taglétszáma csak viszonylag tág határok között adható meg – részint a távollétek miatt, részint azért, mert egy-egy személy ön-definíciója is változik az idővel.

A közösség holdudvarának mérete és határa inkább sejthető, mint megragadható. Hírlevele jelenleg 240 címre megy ki (az előadókat nem számítva), a címzetekbe egyének és családok is beletartoznak; és a feliratkozók száma nő. A Bét Orim facebook oldalán további érdeklődők kapnak hírt a programokról. A közösség heti rendszerességű programjain (tanulás, péntek esték) 10-25 fő vesz részt, bizonyos előadástémák 30-50 főt is vonzanak. 2010-ben a Széder estére 75 fő regisztrált (az őszi ünnepeken ennél kevesebben voltak). A hitköztségnek 2009-ben 143 fő ajánlotta fel a személyi jövedelemadója egyházi 1%-át.

Megkérdeztem a közösség programjaira eljáróktól, *mi keltette fel az érdeklődésüket* a reform közösség iránt, hogyan kerültek kapcsolatba vele. A jelenlegi tagok közül többen alapító tagok voltak. Sokan ismerősön (ritkábban családtagon) keresztül kerültek kapcsolatba a közösséggel, vagy olvastak róla, felfigyeltek a programjaira. Néhányan Raj Tamás Tórákörére kezdtek el járni, amelyen keresztül megismerkedtek Bét Orim tagokkal, és voltak, akik az interneten találtak rá. Egyeseket a programok, másokat az irányzat szellemisége, a barátságos közösség vonzott, egy meghatározó személy (Raj Tamás, Raj Ferenc, a főszerzők), a tanulás lehetősége. Az érett korúak közül többen mesélték, hogy közeli hozzátartozójuk halálakor jöttek el a közösségbe, mások egyéni útkeresésük során.

A reform közösségekben a zsidósághoz való viszony nem értelmezhető csupán a vallásos-szekuláris oppozícióban. Mindenki szekuláris milióból jön, ám a valláshoz való viszony, a vallásosság mértéke igen heterogén képet mutat. Többször a zsidó vallás megismerése, a zsidó hagyományok ápolása a zsidóság megélésének és kifejezésének, a zsidó identitás felépítésének és megerősítésének útja. Másoknál történeti, művelődéstörténeti érdekesség, amely iránt vallásgyakorlás nélkül, a zsidósághoz való kötődése miatt fordult az érdeklődése.

A szűkebb és tágabb közösség demográfiai, szociokulturális jellemzői

A közösség mai állapotát egy pillanatfelvétel jellegű leírás megfoghatóvá teszi, ám megérteni csak folyamatában, a múlt-jelen-jövő perspektívájában lehet.

A pillanatfelvétel megrajzolásához 26 Bét Orim tag (közte 12 alapító tag), 10 tagságot tervező és 41 érdeklő válasza mellett az online kérdőív részleges válaszait, illetve az idősebbekkel folytatott rövidebb interjúk eredményeit is igyekszem beépíteni a téma egyes aspektusainak kifejtésénél. A Bét Orim rabbiját sajátos jellemzői miatt külön kezelem.

A *tag* kifejezéssel azokat illetem, akik így nevezik magukat és ekként gondolkodnak magukról, és mindazokat *érdeklődőnek* hívom, aki magát így definiálja. Az érdeklődők egy része rendszeresen részt vesz a programokon, baráti körben érzi magát, de nem tartja magát tagnak (jóllehet más annak tartaná). Vannak, akik egyre beljebb érzik magukat, és *tervezik a tagságot*. Mások egy-egy programsorozatra járnak, vagy bizonyos témájú előadásokra.

Az elemzésbe a nagykorúakat vonom be (a szüleik révén kötődő 18 év alattiakat nem). Az átlagéletkor tagoknál 54,6 év, tagságot tervezőknél és az érdeklődőknél 49 év. A legfiatalabb 20 éves, a legidősebb 88. A tagok negyede 68 év feletti, negyede 40 év alatti.

A közösségbe járók között a nők aránya kétharmad (a tagságot tervezőknél 80%).

A tagok közel fele házas, negyede özvegy, ötöde nőtlen vagy hajadon, két nő elvált. Élettársi kapcsolatban inkább a huszonévesek élnek, és egy-egy középkorú férfi, nő is – a tagságot tervezők között számárányuk nagyobb. Az érdeklődők közel fele házas, negyede elvált, több mint negyede nőtlen vagy hajadon, özvegy alig van.

A közösségbe járók több mint egyharmada gyermekes családban él (3-5 fős családban), harmada egyedül (az idősebbekre jellemző), kevesebb, mint egyharmada házastárssal vagy élettárssal (a fiatal felnőttekre jellemző, és a nagykorú gyermekekkel rendelkező párokra). A házastársak, élettársak közül többnyire mindkét fél eljár a közösség programjaira, a gyermekes családoknál a szülő(k), a gyerekek az ünnepi és családi programokra.

A nagy többség Budapesten lakik. Néhányan Pest megyében és a környező megyékben, páran (átmenetileg) külföldön tartózkodnak, ők Budapestről költöztek el. A budapesti lakosok többnyire a fővárosban is születtek, vagy vidéki nagyvárosból (Szeged, Győr, Székesfehérvár) és kisebb városokból (Eger, Baja, Sümeg, Mezőkovácsháza) költöztek ide. A tagok kétharmada budapesti születésű, és kevés kivétellel Budapesten laknak.

A tagok és az érdeklődők iskolai végzettsége magas, legalább érettségizettek, kevés kivételtől eltekintve felsőfokú végzettségűek (a többség egyetemi diplomával rendelkezik).

Nagy részük (a tagok 60%-a, a tagságot tervezők 80%-a, az érdeklődők 65%-a) aktív. Az inaktívak többsége nyugdíjas, néhány nő gyermekével van otthon (GYED-en, ápolási díjon 5 fő), és van egy kevés diák (jelenleg 5 fő, a többiek frissdiplomásként elhelyezkedtek).

A tagok több mint fele beosztott értelmiségiként dolgozik, vagy dolgozott aktív korában (több tanár van, orvos, könyvtáros, mérnök, szociális munkás, szakreferens, közgazdász), néhányan egyéb szellemi foglalkozásúak, művészeti alkotók (író, újságíró, filmrendező, pszichológus, jelmeztervező), a tagok közel negyede önálló, vállalkozó (informatikus, mérnök, orvos, pénzügyi tanácsadó, magántanár, női szabó), vagy részben az. A tagságot tervezők és az érdeklődők között is a beosztott értelmiségiek vannak többségben. Vezető pozícióba 5-10% került (csoportvezető, iskolaigazgató, biológus-vegyész, mérnök, orvos).

Anyagi helyzetük nem fényűző, de (kevés kivételtől eltekintve) kiegyensúlyozott. Jelenlegi és gyerekkori családjuk életkörülményeit átlagosnak, vagy annál kicsit jobbnak értékelték.¹⁵

Érdeklődési körük széles, kulturális és szabadidős tevékenységeket is szívesen üznek.

A Bét Orim alapító tagok stabil bázisát alkotják a közösségnek, az elmúlt években tagként nagyjából ugyanennyien csatlakoztak hozzájuk (alakulásuk első időszakában, majd Raj Ferenc érkezésekor, és az elmúlt egy-két évben is). A Bét Orim tagságot tervezők közül néhányan a Szim Salom iránt is érdeklődnek (jóllehet, még nem jártak náluk), a Bét Orim programjaira eljárók harmada a Szim Salomba is eljár, illetve érdeklődik iránta. Néhány Szim Salom tag pedig eljár a Bét Orim programjaira is, ha érdeklődési körébe esik. Az Arcenu Reform Cionista Szervezet tevékenységét érdeklődéssel figyelik a Bét Orim szűkebb körében is (kb. minden ötödik válaszadó), és két Bét Orim tag belépett az Arcenuba.

Más zsidó szervezetnek az érdeklődők negyede, régebben tizede volt tagja (a Bálint Háznak, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesületnek, neológ hitközségnek, ifjúsági csoportnak). Ötödének régen volt bizonyos kapcsolata a neológiával (ünnepeken elmentek zsinagógába), egy-két érdeklődőnek ma is. Nem zsidó szervezetnek (főleg szakmai, illetve kulturális, művészeti, vagy szociális/karitatív szervezetnek) az érdeklődők harmada a tagja.

¹⁵ A nagyszülők életmódja változatos: jó módban és nagy nélkülözések között is éltek, de a többség átlagosan.

Zsidó szervezetnél kevesen dolgoznak. (A tagok közül egy 76 éves férfi nyugdíjazása előtt két évig egy zsidó iskolában tanított, és egy 51 éves nő fordított zsidó kulturális folyóiratnak.) Önkéntesként abban a szervezetben tevékenykednek, amelynek tagjai. A tagok közül jelenleg egy 52 éves nő szociális munkás és egy 78 éves nő nyugdíjasként szociális önkéntes egy zsidó alapítványnál. A tagságot tervezők közül senki nem tevékenykedett még zsidó szervezetnél.¹⁶

A *vallási-származási és kapcsolati homogenitás*, illetve heterogenitás vizsgálata az arányok tekintetében hozott számomra érdekes eredményeket, felismeréseket.

A többség zsidó háttérből származik, de vannak vegyes háttérűek, és nem zsidók is.

A tagok többsége (háromnegyede) homogén zsidó háttérű (a négy nagyszülő zsidó származású, illetve vallású), több mint 80%-ának mindkét szülője zsidó származású, közel negyede vegyes származású (anyai vagy apai ágon zsidó, egy esetben anyai és apai ágon is egy-egy nagyszülő zsidó). A közösségi tagságot tervezők vegyes származási háttérrel rendelkeznek (egy kivétellel, akinek nincs zsidó háttére). Az érdeklődők több mint fele zsidónak nevezte meg mindkét szülőjét (származási vagy vallási szempontból), kétharmaduk (az érdeklődők fele) homogén zsidó háttérű. Kitérés néhány érdeklődő családjában volt.

A válaszadók 8-10%-a nem tartja magát zsidónak: jobbra azért, mert nem zsidó családból származik (felmenői között nincs se zsidó származású, se zsidó vallású, illetve maga keresztény). Van, aki a zsidó vallási törvények alapján (anyai ágon) értelmezi a zsidó státuszt, emiatt magát (mivel édesanyja nem zsidó) nem tartja zsidónak. Más tud zsidó származású nagyszülőről, érdeklődik a zsidó kultúra iránt, de nem tartja magát zsidónak.

A tagok többsége (kétharmada) nem vegyes *házasságban* él, negyede vegyes házasságban, néhányan vegyes és nem vegyes kapcsolatban is éltek. A tagságot tervezőknél a vegyes kapcsolat gyakori. Az érdeklődők több mint fele élt vegyes párkapcsolatban. Tapasztalataik sokfélék, van pozitív („mindkét, nem zsidó és zsidó férjemmel is harmonikus, szeretettel teli kapcsolatban éltem”, „18 éve ugyanabban a házasságban élek”), inkább negatív („nagyon nehéz”; „elváltam”) és másféle is („a komoly kapcsolataim mind zsidókhöz kötődtek”).

Világnezetüket tekintve a tagok és tagságot tervezők többsége kis mértékben inkább vallásosnak tartja magát (két fő határozottan szekuláris-

¹⁶ Az érdeklődők közül zsidó szervezetnél jelenleg egy 52 éves nő dolgozik szociális munkásként, és egy 20 éves diáklány, régebben egy 24 éves és egy 73 éves nő. Hárman saját szervezetükben önkéntesek.

nak), nagyon liberálisnak (a többiek inkább liberálisnak, vagy közepen) és inkább baloldalinak (fele határozottan). Aki közepen pozicionálta magát, nem politizál, véleményét egyes kérdésekben alakítja ki. Az érdeklődők is inkább liberális baloldali beállítottságúak, a vallásos-szekuláris skálán heterogének.

Érdeklődés

Minden válaszadó szeretne többet tudni különböző zsidó témákról. 20%-uk mondta azt, hogy alapos ismeretekkel rendelkezik, de többet szeretne tudni, és néhányan egészen hiányosnak értékelik ismereteiket. Zsidó iskolába néhány idősebb tag járt, nagy többségükre a felnőttkori tanulás, vagy előadások, kulturális programok látogatása jellemző.

Elsősorban a zsidó kultúra és történelem, illetve a vallás és hagyomány témáival kapcsolatos ismeretterjesztő programok iránt van nagy érdeklődés. Ezt követi a zsidó művészet, majd Izrael története. A holokauszt és az antiszemitizmus témája iránt az előzőekhez képest kisebb az érdeklődés (átlagosan közepes mértékű, van, akit kifejezetten érdekel, mást egyáltalán nem). Az aktuálpolitikai érdeklődés szintén heterogén képet mutat. (Összességében közepesnél gyengébb a tagok, tagságot tervezők, közepesnél erősebb az érdeklődők körében.) Megnyilvánul a zsidóságot közvetlenül vagy közvetetten érintő hírek, események informális megvitatásában, de kevésbé nyitottak programszerű politizálás iránt.

A holokausztról és az antiszemitizmusról sok helyen hallottak, sokat tudnak róla, itt nem ezzel foglalkoznának, hanem szeretnék a zsidó kultúrát megismerni, pozitív identitásképet felépíteni. Ugyanakkor a téma gyakorta felvetődik előadások és beszélgetések alkalmával. Beszámolnak személyes, napi érintettségéről (őket, családtagjukat, illetve ismerősüket ért antiszemita megjegyzésről, inzultusról), a média híreiről. A Bét Orim Filmklubban és az Agora Akadémián beszélgetnek mindkét témáról. Marsovszky Magdolna antiszemitizmus kutató előadása például teltházas volt, igaz, oda sok külső érdeklődő is elment. Tagjaik között vannak, akik a holokauszt múzeumi bemutatásával, illetve oktatásával is foglalkoznak.

További érdeklődésre számot tartó témaként említették a zsidóság viszonyát más vallásokhoz, kultúrákhoz, a zsidó nézetet a filozófiában és a pszichológiában, néhányan a kabbalát. Van, aki Izrael kapcsán a mindennapi életre kíváncsi, más a jövőjére.

Érdeklődésüknek megfelelően a programok közül nagyon népszerűek az ünnepek, illetve a művelődési lehetőségek, előadások, vetítések, va-

lamint a kötöttebb (előzetes jelentkezést és rendszeres részvételt igénylő) Tórákör és a „Bevezetés a judaizmusba” tanfolyam. A liturgia órára járnak egyelőre a legkevesebben, 10-15 fő, a kör fokozatosan bővül. A pénteki szombatfogadásokkal és istentiszteletekkel kapcsolatban a megkérdezettek harmada (a tagok fele) mondta azt, hogy jár, vagy szívesen járna a jövőben rendszeresen – egy részük inkább a közösség és a hagyományápolás miatt, másokban fokozott igény van a spirituális elmélyedésre, a közösségi istentiszteletre. A közös külső programok, kirándulások, városnézések is kedveltek. A tagok kisebb része (ötöde) érdeklődik a családi Talmud-Tóra iránt – ez jórészt abból adódik, hogy a családok többségénél már felnőttek a gyerekek, másutt még nincs gyerek, vagy kicsik, illetve zsidó oktatási intézményben tanulnak. A családi hétvégék iránt ennél valamivel nagyobb érdeklődés mutatkozik, itt ugyanis egyedül élők és családosok is kötetlen, családi hangulatban tölthetnek el egy-két napot főzéssel, közös tanulás-sal, játékkal, kézműves foglalkozással, egy jeles nap megünneplésével.

A zsidó kultúra iránti érdeklődés megmutatkozik a médiafogyasztásban és külső zsidó kulturális rendezvények látogatásában is. A Bét Orimba járók közel fele el szokott menni zsidó fesztiválra, zsinagógában tartott koncertre, harmada klezmer zenei rendezvényre. A Bálint Ház programjaira a tagok fele és az érdeklődők nagy része. Többen érdeklődnek a zsidó irodalom és az irodalmi rendezvények iránt. Említik a Spinoza kávéházat és gyermekek zsidó iskolai programjait is. A tagok kétharmada olvas zsidó lapokat, jellemzően kulturális folyóiratokat: a *Szombat* és a *Múlt és Jövő* folyóiratot. Néhányan az *Új Életet* és az *Erecet*. Az *Új Élet* a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége hivatalos lapja, azok olvassák, akiknek korábban volt valamilyen neológ hitközségi kötődése, és járatták. Az *Erec* a Magyar Cionista Szövetség lapja, térítésmentesen postázzák az igénylőknek. Az érdeklődők fele is olvas zsidó lapokat. Szinte mindenki naponta internetezik, és néhány kivétellel néznek zsidó portálokat. Saját szervezeteikén (Bét Orim, Arcenu, egyéb) kívül leginkább a Szombat folyóirat portálját. A hírlevél-szerkesztők olvassák és szemlézik a WUPJ portált. Néhányan a zido.com, a Jewish Meeting Point és más portálokat (pl. mazzsihisz.hu, or-zse.hu) is néznek.

A zsidó hagyományhoz való viszony

A közösség tagjai és szimpatizánsai főként szekuláris háttérből érkeztek. Egy részük gyermekkorban a családtól, mások felnőtt korokban értesültek zsidó gyökereikről (kb. fele-fele arányban), és néhányan nem zsidóként

jöttek el a közösséghez. A tagok között alig (3-4 fő) van, akinek gyermekkori családjában a zsidóságról szinte sosem esett szó. A tagságot tervezők többségénél (illetve az érdeklődők harmadánál) viszont ez jellemző.

Érdeklődtem, volt-e olyan szakasza az életüknek, amikor *érdeklődésük* a zsidó hagyomány felé fordult. A válaszadók közel felét „mindig is nagyon érdekelte” a zsidó kultúra, több mint felét „elkezdte érdekelni”, és csak néhányan (főleg az idősebbek) mondták, hogy „egy ideig eltávolodtak tőle, de aztán elkezdte ismét érdekelni őket”. Kértem, meséljenek arról, mi jellemezte ezt az időszakot. Sokan említettek egyéni útkeresést, mások általános érdeklődést. Zsidó témájú könyveket, előadásokat, zsidó ünnepeken való részvételt a válaszadók fele, kevesebben a tanulást, a hasonló érdeklődésük keresését, izraeli látogatást. Zsidó szervezethez való csatlakozást az érdeklődők, tagságot tervezők elvétve. A zsinagógalátogatás kevesekre volt jellemző. A művészek, művészet iránt érdeklődők, diákok és kutatók zsidó témákkal kezdtek el foglalkozni. Zsidó zenét hallgattak, zsidó költéssel ismerkedtek, zsidó írók és költők írásait dolgozták fel, zsidó témában végeztek kutatást.

Megkérdeztem, *mikor és minek a hatására* kezdte foglalkoztatni a zsidó hagyomány. Többen fiatal korukban (középiskolás, egyetemista korukban, vagy fiatal felnőttként), amikor az embert általában is a keresés időszaka jellemzi. Volt, aki olvasmányélménye (számára meghatározó szerző, illetve gondolat), vagy egy hozzátartozója, ismerőse, egy meghatározó találkozás hatására. Mások akkor, amikor megtudták, hogy vannak zsidó gyökereik, illetve a rendszerváltozás idején, a társadalmi átalakulások miatt fordultak a zsidóság felé, egyre több ismeretet és élményt szereztek, egyre beljebb kerültek. („*Lassacskán ismertem meg nagyon szép részleteket.*”) Az általános pezsgés is felcsigázta az érdeklődést: a megalakuló zsidó szervezetek, a zsidó témájú előadások, a felélénkülő zsidó életet tükröző és dokumentáló zsidó honlapok tartalmi. Többen egy sorseselemény, traumatikus élethelyzet (közeli hozzátartozó elvesztése, súlyos betegség) folyamánként, amikor kapaszkodót és érzelmi biztonságot igényelve (új) közösséget kerestek, és zsidó gyökereiket kutatták. A zsidósággal való ismerkedés sokaknál párosult a tanulás, a forrásszövegek értelmezésének vagy a zsidó és egyetemes művelődés igényével. Azok, akik a rendszerváltás előtt eljártak informális tanuló körökbe, társaságokba (Raj Tamás, Lovász Ferenc, Antalfi Mária, Engländer körébe), vagy a József körúti rabbiszemináriumba, ezeket is megemlézték, mint olyan fontos tényezőt, amely jellemző volt erre az időszakra, és hatással volt későbbi életükre is. Az érdeklődés felkeltésében és fennmaradásában emocionális tényezők is szerepet játszottak: a zsidó kultúra szépsége („*mert gyönyörű*”), a zsidó közösségekben kialakuló kapcsolatok (*közösség, társaság, elfogadás, tö-*

rődés, „személyes baráti kapcsolatok”) a felmenőkhöz való érzelmi kötődés, a hagyományörzés és -átadás iránti személyes és közösségi felelősség (*szülői hagyomány folytatása, a zsidóság tudatos felvállalásának fontossága*). Mint az alábbi esetben.

„Nem vagyok vallásos. Nem kaptam vallásos nevelést. 4 éve meghalt a férjem, a nagymamám. Nehéz időszak volt. Úgy éreztem, fontos, hogy megmaradjon a család története. Elkezdtem ezért érdeklődni a gyökereim iránt. Az interneten olvastam Raj Tamás biblia órájáról, elkezdtem arra járni. Őt kérdeztem meg a Bét Orimról. Egy barátnőm a Frankelbe kezdett el járni. Nekem a Frankel távoli. Nem tudom az imákat. Itt legalább megtanulom. Ezért úgy döntöttem, hogy ő oda, én meg ide járok. Hozzám a reform zsidóság közelebb áll. Nincs elkülönítés. A mai kornak megfelelő. – Közösségi erőnek kell lenni, és itt együtt vannak az emberek, imádkoznak. Amikor nem tudtam eljönni pénteken, a kisebbik fiammal gyertyát gyújtottam. Az internetről töltöttem le zsidó dalokat, nagyon szépek vannak, vagy 300 fféle. A fiaim nem kaptak vallásos nevelést, számukra ez kuriózum. A két kisebbik járt Szarvasra a bátyám gyerekeivel, akik a Lauderben érettségiztek. Ma különösen fontos, hogy az ember fel tudja vállalni a zsidóságát. Az ismeretekben sok a hiány, amit lehetne pótolni. Amikor tudok, jövök.” (56 éves nő, tervezi a tagságot)

A közösségbe járok több hagyományelemet tartanak most, mint korábban. (Kivéve azok a 65 év felettiak, akik vallásos családba születtek, ahol (szinte) minden hagyományelemet tartottak, míg a saját, jelenlegi családjukban kevesebbet; ünnepeket igen, kósert nem.)

A hagyományelemek közül leginkább a zsidó ünnepek (főleg közösségi) megtartása jellemző, az átmeneti rítusok kevésbé (a fiúgyermek körülmetélése, a bár micvá és bát micvá szertartás¹⁷, a zsidó rítus szerinti esküvő, ezekhez képest gyakoribb a zsidó temetkezés).

A tagok körében általános a zsidó ünnepek megtartása, kedvelt a közösségi Peszách Széder és a Hanuka, a többség böjtöl Jom Kippurkor és gyertyát gyújt péntek este. A válaszadók felére jellemző a zsidó temetkezés (zsidó temetőben, illetve zsidó rítus szerint), közel felére a szombat megtartása (valamilyen formában, jobbára nem háláchikus előírás szerint), bizonyos kóserági előírások betartása (kóser háztartást senki nem vezet), sólet főzése, és néhány háztartásban van mezüze az ajtófélfán. Az átmeneti rítusok közül a zsidó temetkezés fordul elő a leggyakrabban, a zsidó név (pl. Áron, Eszter) adása a második világháború után születettek közül

¹⁷ A bár/bát micvá felnőtté avatási szertartás, innentől a fiúknak/lányoknak be kell tartaniuk a parancsolatokat.

többekre jellemző, a fiúgyermekek körülmetélése kevesebbekre. Néhányan említették a fiúknál a bár micvá szertartás megtartását (közülük egy 41 éves nő lányának is volt bát micvája), a zsidó rítus szerinti esküvő a 70 év felettiék és a háború után született második generáció körében jellemző, amely inkább hagyományörző attitűddel, mint vallásossággal társul (közülük van, aki a nagyobb ünnepeket tartja, más a maga módján vallásos, hagyománytartó). A temetkezés és a zsidó név választása a nem vallásosak körében is többekre jellemző.

A tagságot tervezők közül néhányan az ünnepek mellett említették a zsidó név adását és bizonyos kóserági előírások betartását, az ajtófélfára helyezett mezűt is. Zsidó esküvőt egy fiatalember tervez. Egy 56 éves nő gyermekkori családjában tartották az ünnepeket, főztek sóletet, és zsidó rítus szerint temetkeztek. Zsidó temetkezés az idősebbeknél jelenik meg.

Az érdeklődők összességében szintén több hagyományelemet tartanak, náluk is a Széder és a Hanuka a legnépszerűbbek. Néhányan lettek szombattartók (5 fő, közülük 3 vezet kóser háztartást). Senki nem említett a gyerekkori családjában szombattartást, kóser háztartást, mezűt, bár micvát, bát micvát, és csak néhányan a fiúgyermek körülmetélését. Ennek az az oka, hogy zömmel nem vallásos családból származnak, kevesek szülei voltak hívők, vagy tartották a nagyobb ünnepeket. (A generációkra visszamenően vallásos, hagyományörző családok gyermekei jórészt már tartoznak valamilyen zsinagógakörzethez, általában neológ, ritkábban ortodox körzethez, és jellemzően nem mennek el reform közösség programjaira.)

A Bét Orim programjaira eljáróknál tehát megmutatkozik a zsidó kultúra és hagyomány iránti érdeklődés. A többségnél intellektuális érdeklődésben nyilvánul meg, az ünnepek (jobbára közösségi) megtartásában, esetleg zsidó temetkezésben. De a mindennapi élet vallásossága kevesekre jellemző. A zsidó szokások felvétele náluk sem egyszerre történik, hanem kis lépésekben, belső spirituális igény, tanulás, felkészülés után.

A zsidó hagyományok ápolása a tagoknál általánosnak mondható¹⁸, nagyrészt a családban többekre jellemző. Akik azt mondták, hogy csak rájuk jellemző, egyedül élnek, vagy vegyes házasságban. (De a vegyes házasságban élőknel előfordul, hogy többekre is jellemző.) A háború előtt születettek közül is csak kevesek családja tartotta a vallási előírásokat. A családok felében hívők voltak a szülők, vallásgyakorlás nélkül, illetve a nagyobb ünnepek megtartásával (s ennek megfelelően jártak zsinagógába is: nagyobb ünnepekkor, illetve havonta többször, hetente), a másik felé-

¹⁸ A tagok közül egy 65 éves nő és egy 41 éves férfi családjában nem jellemző a hagyományok ápolása, nem a zsidó vallás előírásai szerint élik az életüket. A zsidó kultúra iránt érdeklődnek. Vegyes házasságban élnek.

ben nem vallásosak, vagy ateisták. A tagok többsége megtartja a nagyobb ünnepeket, harmada hívő vallásgyakorlás nélkül, és két (egy 25 és egy 41 éves) nő betartja a vallási előírásokat, mások csak bizonyos előírásokat, inkább a maguk módján vallásosak. Zsinagógába, pontosabban a Bét Orim szombatfogadásaira a tagok harmada hetente jár, harmada nagyobb ünnepek alkalmával, mások akkor, amikor tudnak (havonta többször, vagy évente egy-két alkalommal).

A tagságot tervezők körében szintén azok mondták, hogy csak rájuk jellemző (és két esetben nem jellemző) a hagyományápolás, akik vegyes házasságban vagy egyedül élnek. A válaszadók felénél többekre is jellemző a családban (és itt is előfordul, hogy a nem zsidó házastárs, vagy a gyerek szintén érdeklődik). A válaszadók fele hetente eljár a szombatfogadásokra, mások ritkábban, de a nagyobb ünnepeken részt vesznek.

A zsidó hagyományok ápolása a válaszadó érdeklődőkre többnyire szintén jellemző. Az esetek felében a családban többekre is. Csak a válaszadóra inkább olyankor, amikor vegyes házasságban, vagy párja nélkül él. Szüleikről azt mondták, hogy nem vallásosak, illetve ateisták; néhány szülő hívő volt vallásgyakorlás nélkül (itt az esetek felében az édesanya tartotta a nagyobb ünnepeket). Kevesen követik a vallási előírásokat, a válaszadók több mint harmada megtartja a nagyobb ünnepeket, negyede nem vallásos, ötöde hívő vallásgyakorlás nélkül. Ennek megfelelően a zsinagógálatogatás gyakorisága is heterogén képet mutat.

A zsidó identitás megélése, intenzitása és tartalma

A Bét Orim tagok és tagságot tervezők közül szinte mindenki azt mondta „zsidónak tartja magát” (kivéve két nem zsidó hátterű, betéresen gondolkodó fiatal). Az érdeklődők többsége szintén. Néhányan úgy fogalmaztak, hogy „van bizonyos zsidó tudatuk”. A nem zsidó hátterűek érdeklődést fejeztek ki („*érdekel a zsidó kultúra*”, „*vonzódom a zsidósághoz*”).

A válaszadók többségének (75%) „elég erősek a zsidó érzései, de más dolgok is fontosak a számára”. Ötödének „rendkívül erősek a zsidó érzései, és ez nagyon fontos a számára”. Noha más dolgok is fontosak számukra, de szerették volna kifejezni erős hovatartozás érzésüket.¹⁹ Mások azt

¹⁹ Két 60-as éveiben járó férfi tag „*tudja, hogy zsidó, de nem foglalkoztatja különösebben*”. Zsidónak tartják magukat, „*inkább erős*” zsidó identitással. Egyikük alapító tag, azt mondja, „*biztos identitást kapott*”, és „*ha lenne ideje, képezné magát és beszélgetne*”. Másikuk 3 éve jár a közösségbe. Válaszokkal tehát inkább azt fejezik ki, hogy mindennapjaikat nem saját maguk zsidóként való elgondolása tölti ki, mint hogy negligálnák.

mondták, még csak kezdik felfedezni a zsidóságot, viszonyuk erősebb lett. Voltak, akik nem tudták, vagy nem akarták ilyen keretbe ágyazni viszonyulásukat („nem tudom, változik”; „elfogadom, hogy zsidó vagyok, és jó lenne, ha ennek nem lenne jelentősége”).

A zsidó identitás intenzitását és ennek változását négyfokozatú skálán is igyekeztem mérni (erős/ inkább erős/ inkább gyenge/ gyenge). A Bét Orim Közösséghez való csatlakozás előtti identitásukat a maival összehasonlítva a válaszadóknál zsidó identitásuk ereje, intenzitása nőtt, vagy nem változott, mivel korábban is erős/inkább erős volt (éppen ezért csatlakoztak zsidó közösséghez). Jelenleg a tagok kétharmadának erős, egyharmadának inkább erős a zsidó identitása. Korábban néhány tagnak (3 fő) volt inkább gyenge a zsidó identitása, a többieknek fele részben erős, illetve inkább erős. A tagságot tervezőknek fele részben erős, vagy inkább erős az identitása, korábban fele részben volt erős/inkább erős, vagy gyenge/inkább gyenge.

Azon érdeklődők, akik viszonylag gyakran járnak a közösségbe, identitásuk erősödéséről számoltak be, vagy arról, hogy nem változott, mert korábban is erős/inkább erős volt.²⁰ A távolabbi érdeklődőknél a zsidó identitás érzésének intenzitásában nem történt változás.

Az identitás tartalmi elemeinek vizsgálatát Kovács (2002) nyomán építettem fel.²¹

A tagok számára a zsidósághoz való tartozás szempontjából a legfontosabb (medián=5) a zsidóságot ért üldöztetések tudata, a holokauszt emléke; a zsidósághoz való tartozás érzése; a származása; a zsidó múlt emlékének ébrentartása; a zsidó kultúra iránti érdeklődés, az abban való tájékozottság, otthonosság. Ezt követi a zsidóság nagy alakjai, teljesítményei felett érzett büszkeség; illetve az antiszemitizmus. Fontosak (medián=4) a közösségi élmények; a kapcsolattartás más zsidókkal; a zsidókkal való baráti kapcsolatok bensőségessége; a vallási hagyományok ápolása. Kinél jobban, kinél kevésbé (medián=3) a héber nyelv; az Izraelhez való közelség érzése; a zsidó házastárs, partner választása. Utóbbi a tagságot

²⁰ Harmaduk identitása régen is erős, harmaduké inkább erős volt, másoknak inkább gyenge, néhánynak gyenge.

²¹ Kértem, értékeljék ötfokozatú skálán, mennyire fontosak számukra a zsidósághoz való tartozás szempontjából bizonyos tényezők. (5=nagyon fontos, 1=egyáltalán nem fontos) A tagok értékelésének átlagpontszámai: a zsidóságot ért üldöztetések tudata, a holokauszt emléke (4,93), a zsidósághoz való tartozás érzése (4,8), a származása (4,8), a zsidó múlt emlékének ébrentartása (4,8), a zsidó kultúra iránti érdeklődés, az abban való otthonosság (4,8), a zsidóság nagy alakjai, teljesítményei felett érzett büszkeség (4,3), az antiszemitizmus (4,2), a közösségi élmények (4), a kapcsolattartás más zsidókkal (3,84), a zsidókkal való baráti kapcsolatok bensőségessége (3,78), a vallási hagyományok ápolása (3,5), a héber nyelv (2,8), az Izraelhez való közelség érzése (3,4), a zsidó házastárs, partner választása (3).

tervezők számára kevésbé fontos (többben élnek vegyes kapcsolatban). Náluk a közösségi, kapcsolati tényezők fontosabbak, ezek adták a zsidó közösséghez való közeledés motívumait, és ezek jelentik számukra a megtartó erőt. Az Izraelhez való közelség érzése többeknél nagyobb fontosságú, mint a tagok esetén. A zsidóság nagy alakjai, teljesítményei felett érzett büszkeség fontos, de kevésbé határozza meg jelenlegi attitűdjüket a zsidósághoz.

A zsidó *identitás* külvilág felé való manifeszt kifejezésével több fiatalnál talákoztam (közösségi portálokon nevüket héber betűkkel is kiírják, zsidó szervezeti kapcsolataikat feltüntetik). Másokra inkább zsidó identitásuk szituatív elrejtése/kinyilvánítása jellemző. A tagok, érdeklődők egyharmada, a tagságot tervezők kétharmada új társaságban eleinte nem fedi fel azt, hogy zsidó. A tagok, tagságot tervezők kétharmadáról, az érdeklődők harmadáról munkahelyén tudják vagy tudták, hogy zsidó.

Öltözködésükben nem fejezik ki a zsidóságot, kivéve zsinagógában. (Egy 24 éves nő igyekszik térd alá érő szoknyában járni.) Több nő is visel *medált* zsidó szimbólummal. (Az érdeklődőknél ez kevésbé jellemző.) Egy férfi jellegzetesen zsidós sapkáját, egy tagságot tervező 66 éves nő a kendőkötés jellegét említi, mint olyat, amellyel kifejezi zsidóságát.

A tagok, tagságot tervezők többsége (kétharmada), az érdeklődők fele nem tartja rossznak a vegyes házasságot. A tagok több mint harmadának fontos a *párválasztás*nál, hogy az illető zsidó-e, a tagságot tervezőknél ez nem szempont (mivel vegyes kapcsolatban élnek/ éltek, illetve egyéb, például jellembeli tényezők alapján választanak).

A megkérdezettek *baráti köre* heterogén. Harmaduk szívesebben barátkozik zsidókkal. Hasonló arányban mondták azt, hogy baráti körük fele, többsége, illetve kisebb része zsidó, és csak néhányan azt, hogy alig van közöttük zsidó. Kevesen gondolják úgy, hogy a zsidók jobban összetartanak, mint mások (a tagságot tervezők és a nem zsidó háttérűek többben).

A szélsőjobb érzékelhető előretörése miatt szinte mindenki szerint nőtt az elmúlt években a *zsidóellenesség* Magyarországon.²² (Néhányak szerint a felszínen jobban érzékelhető, de alapvetően nem változott.) A válaszadók közel felét érte személyesen zsidóságával kapcsolatos sérelem, antiszemita megjegyzés formájában. Néhányukat fizikai inzultus érte (buszon, utcán), illetve kiközösítés („nem választottak barátnak/partnernek”; „a pártállami időben elbocsátottak”). A jövőre nézve valamivel többen

²² A válaszadók fele nagyra, fele közepesen itéli meg a zsidóellenességet a mai Magyarországon. A megítélés nem függ életkortól, fiatalok és holokauszt-túlélők között is van, aki nagyra, más közepesen gondolja.

gondolják úgy, hogy növekedni fog az antiszemitizmus az elkövetkező 10 évben, mások szerint nem változik (a fiatalok csökkenő tendenciát várnak). Zsidóüldözéstől a megkérdezettek fele tart, vagy részben tart (igen is, nem is), a többiek nem. A válaszadók kétharmada úgy tartaná jónak, hogy ne terjeszthessék szabadon a nézeteiket, akik rendszeresen zsidóellenes kijelentéseket tesznek, mások szerint csak bizonyos keretek között, szabályozott formában.

A tagok háromnegyede (és az érdeklődők fele) járt már *Izraelben*; sokan tervezik. Többeknek él kint rokona, ismerőse, ezért élénkebben érdeklődnek az izraeli politika alakulása iránt. Általában „van bizonyos összetartozás érzésük Izraellel”, néhányuknak erős. (A tagok és tagságot tervezők közül senki nem mondta azt, hogy negatív érzései vannak, avagy ne lennének különösebb érzései. Az érdeklődők között előfordult: a heterogén csoport véleménye is sokféle.) A Bét Orimba úgy gondolják, hogy a zsidóknak biztosságot ad az, hogy Izrael létezik. A többség szerint a zsidók büszkék lehetnek Izraelre és kisebb arányban, de jobbra úgy vélik, a magyar zsidóknak is tenniük kell Izraelért. Megoszlanak a vélemények arról, hogy „Izrael a zsidóság igazi hazája”, illetve „szellemi központja” lenne-e. Sokféle elgondolás van: magyar zsidóként Magyarországot tartják hazájuknak, az európai kultúra örökösének tekintik magukat, de történelmileg Izrael földjéről eredeztetik a zsidóságot (mint nép és mint kultúra), és az izraeli látogatások mély hatással vannak rájuk.

A Bét Orimba eljárókra a *felnettkori tanulás* jellemző. Zsidó iskolába 4 idősebb tag járt a háború előtt, és egy fiatalember a '90-es években. (Szociális munkás szakot egy tagságot tervező 44 éves nő végzett az Országos Zsidó Egyetemen.) Zsidó hittanra valamivel többen jártak (4 tag, 7 érdeklődő). Két 25 éves lány volt tagja zsidó ifjúsági szervezetnek, és egy 88 éves nő a háború előtt. A héber ábécé jó ismerete a tagok harmadára, az érdeklődők negyedére jellemző (a tagságot tervezőkre nem), a folyékony olvasás és beszéd már kevesebbekre.

A zsidó kultúrához való személyes viszony fontos mutatója a *gyermeknevelés* is. A válaszadók egy része gyermekét a második világháborút követő évtizedekben nevelte, mások ebben az időszakban születtek, amikor a zsidó kultúraátadás többségében nem vagy korlátozottan volt jellemző. Ugyanakkor kevés kivételtől eltekintve a magát zsidóként definiáló szülő gyermekei zsidónak tartják magukat (vegyes házasságban is). Tehát a zsidó kultúra valamiféle átadása megtörtént. A válaszadók harmada mondta azt, hogy zsidó szellemben nevelte gyermekét, a zsidó kultúrával és történelmmel több mint fele ismertette meg őket (illetve, így képzeletben nevelését, ha még nincs gyermeke). Az érdeklődők körében az izraeli (tényleges vagy tervezett) utazás is ilyen arányban jellemző. Egy-egy családban jártak vagy

járnak a gyerekek zsidó óvodába, néhány (a tagoknál 3, az érdeklődőknél 5-6) családban zsidó iskolába, kétszer annyi a szarvasi hagyományörző táborba. Többségük meghagyta gyermekeinek a szabadságot abban, hogy eldöntsék, mikor és hogyan közelednek a zsidó kultúrához. Másnak már felnőttek a gyerekei, amikor a zsidó kultúra felé fordult.

Azok a szülők, akik zsidó iskolába írták gyermekeiket, eljárnak az iskolai programokra is, a tankönyveken, programokon keresztül is közelebb kerülnek a zsidó kultúrához. De előfordul az is, hogy a Bét Orimba járó felnőtt invitálja szüleit a közösségbe, és hozza el gyermekeit, akik később rendszeresen, vagy alkalmanként (ünnepekre, kirándulásra) eljönnek.

Vélemények a Bét Orim Közösségről

Érdeklődtem, melyek azok a legfontosabb dolgok, amelyeket a közösségbe járók a Bét Orim Közösséggel kapcsolatban kiemelnének. Megkérdeztem, mit kaptak a közösségtől, és mire lenne még igényük, mit szeretnének csinálni. A legfontosabbnak megemlíthető dolgok közül többségében voltak az emocionális jellegűek (érzelmeik, kapcsolatok), ezeket követték a mentális tényezők (tanulás, hagyomány megismerése), s ezek mellett, főként az érdeklődők körében, kevesebb említés történt a vallási, spirituális ismérvekkel kapcsolatban.

A barátságos, elfogadó légkört szinte mindenki kiemelte: a nem régóta vagy ritkábban járók a kedves fogadtatást, a tagok, gyakrabban járók a szorosabb érzelmi kötődést is, az egymással való törődést, szolidaritást. Illetve az összetartozás alapjait: a közös jegyeket (közös érdeklődés, közös élmények, közös célokért való munkálkodás), az összetartozás érzését, a közös identitástudat meglétét. A kapcsolatok érzelmi, (társadalmi, közösségi) integrációs, kommunikációs, mentális oldalát: a kapcsolatok, új barátságok kialakítását, továbbá a párbeszédet, az őszinte beszélgetéseket.

Sokaknak fontos a zsidó hagyomány megismerésének és ápolásának lehetősége, kiemelten a tanulás lehetősége. Többen említették a szombat és általában az ünnepek közös megtartását, kevesebben a vallás megélését, a hitéletet; illetve a vallásgyakorlás új formáját, *az újra és másra való nyitottságot*, s hogy „emberközévé teszi a hagyományokat, a vallást”.

Néhányan azt is kifejezték, hogy már önmagában a reform zsidó közösség létezése is fontos. A vallási vezetőre is tettek általános („*nagyon fontos, hogy legyen rabbi*”) és konkrét („*a vezető rabbi személye*”; „*Raj Ferenc nyíltszívűsége*”) észrevételeket.

A rendszeres kulturális programokat sokan említették: ezek van, akiknek inkább művelődési alkalmakat jelentenek, másoknak lehetőségeket a szabadidő közös eltöltésére, ismerkedésre, közösségiségre, (baráti) kapcsolatok kialakítására, kapcsolatépítésre is.

Arra a kérdésre, hogy a közösségbe járók mit kaptak, szintén az érzelmi, kapcsolati tényezőket emelték ki a leggyakrabban, a hagyományok megélésének lehetőségét, az érdekes előadásokat, programokat, és kiemelték a Raj fivérek személyét, akiktől sokat kaptak.

„Elfogadást, befogadást, nagyszerű közös élményeket, a zsidósággal kapcsolatos tudást, spirituális élményeket. Harmonikusan meg tudom élni a zsidóságot, van egy közeg, ahol ezt gyakorolhatom. Amióta ide járok, még inkább fokozódott bennem az az érzés, hogy a zsidóság közösségközpontú vallás.” (25 éves nő, 2 éve tag)

„Pontosan olyan embereket, amilyeneket keresek. A programok során pedig értékes ismereteket.” (69 éves nő, 2 éve jár a programokra érdeklődőként, nem zsidó háttérű, de érdeklő a zsidó kultúra)

„Nagyon sok szeretetet, odafigyelést kaptam. Raj Tamástól rengeteget, ő volt az a tanítómester, akitől tanulni lehetett. Mindenki számára nagyon sokat jelentett.” (76 éves nő, alapító tag)

„Péntek esténként a hét lezárását, családias közegben a sábbát megünnepelését, a nagy ünnepek élményeit, kulturális programokat és barátokat. Egy tanfolyamon vehettem részt: Bevezetés a zsidóságba, Raj Ferenc tartotta, nekem nagyon sokat adott, lelkiekben, szellemiekben.” (25 éves férfi, nem zsidó háttérű, de érdeklő a zsidó kultúra, rendszeresen jár 3 éve, tervezi a Bét Orim tagságot)

„Tartalmas előadásokat.” „Szélesebb látókört.” „Biztos identitást.” „A hagyományok megélését.”

„Rájöttem, mit jelent reform zsidónak lenni. Pozitívabban gondolkodom. Nyilvánosan is felvállalom bárhol a zsidóságom. Fontos nekem a barátságos légkör és Raj Ferenc nyíltszívűsége.” (36 éves férfi, tag)

Többen szívesen vennének részt több kötetlen közösségi programon, beszélgetésen, közös kiránduláson. Ezek jó hangulatban telnek. Egy részüknek igénye van több spiritualitásra, a vallási gyakorlat elmélyítésére, a szombatfogadás és az ünnepek még szebbé tételére. Vannak, akik szívesen tanulnának héberül. Mások a zsidó zenei kultúrával szeretnének mélyebben megismerkedni. S volt, aki kifejezte, szívesen járna sokkal többet, ha lenne ereje és ideje.

A közösség jövőjével kapcsolatban a tagok közel fele úgy látja, hogy elfogadottsága, taglétszáma növekedni fog a következő 5-10 évben, a több-

ség nem tudja. Ennél nagyobb a bizonytalanság az anyagi helyzetét illetően (csak 10% gondolja úgy, hogy javulni fog). Az érdeklődők harmada bizakodó: néhányan mindhárom, mások egy-egy szempontból javulást gondolnak. Van, aki kedves kis közösségnek tartja, de nem jósol számára prosperáló jövőt.

Néhány rövid részlet a tagok véleményéből:

„Egyre ismertebb és népszerűbb lesz. Úgy gondolom, javulni fog elfogadottsága, taglétszáma, anyagi helyzete is.” (48 éves férfi, alapító és vezetőségi tag)

„Fejlődünk, ez a jövő!” (54 éves nő, alapító és vezetőségi tag)

„Fontos, hogy legyenek fiatalok.” (többek véleménye)

„Nagy a potenciál a fejlődésre, közösségépítésre, mert a jelenlegi társadalmi helyzet, trendek stb. fényében a zsidók és/vagy érdeklődők nagy többsége eleve a reform zsidó irányzathoz érzi magát közel.” „Az én érdeklődésemet a rabbi személye keltette fel (a reform irányzatot kerestem), illetve az elfogadó légkör, amit pl. a honlap és egyéb kommunikáció is mindig hangsúlyoz.” (25 éves nő, angol nyelvterületen ismerkedett meg a reform irányzattal, 2008-ban jött el először a közösséghez)

„Kicsit pesszimistán látom a jelent és a jövőt, mintha a pusztai vándorlás korszaka lenne, néha kétségesnek látom a megmaradást is. De szerintem sokaknak érték lehet ez a közösség, mert egyszerű, nyitott, és a lényegre figyel. Ezért szeretném, ha húsz év múlva is létezne, jó sokan lennének, és zsinagógánk is lenne. Igyekszem magam is tenni ezért.” (31 éves férfi, alapító tag, szeretne betérni)

„Nélkülözhetetlen a több zsidó vallási és kulturális irányzat, így a reform zsidó szervezetek, köztük a Bét Orim jelenléte Magyarországon.” (41 éves férfi, Bét Orim tag)

Néhány részlet az érdeklődők véleményéből:

„A konkrét közösség esetében nem látom túl rózsásnak a jövőt, az irányzat tekintetében összességében pozitívnak gondolom.” (60 éves nő, a Bét Orimba és a Szim Salomba is jár alkalmanként)

„Jó tudni, hogy van ez a közösség, még ha nem is járok oda.” (56 éves nő, Tórákőre, Agora Akadémiára jár)

„Nehéz bővíteni a tagság létszámát, mert azok, akiket így érdekel a zsidóság, kevesen vannak, és már megtalálták a helyüket.” (73 éves nő, 2006 óta aktívan jár a közösségbe)

„Reménytelinek látom a jövőjét.” (47 éves nő, érdeklődő, a Bét Orimba és a Szim Salomba is jár)

„Szurkolok neki. Szerintem javulni fog a helyzete.” (31 éves nő, a Bét Orimba és a Szim Salomba is jár)

„Megpróbáltam válaszolni a kérdésekre, mert szerettem volna, hogy lát-
szódjék, hogy a közösség hívő keresztény számára is sokat nyújt. Raj Tamás
Tórákórén keresztül kerültem kapcsolatba a közösséggel, a meghirdetett
programjai és a megismert tagjai keltették fel iránta az érdeklődésemet.”
(69 éves nő, gyakran látogatja a Bét Orim programjait, a tanulási alkalmakat,
előadásokat, kiválóan tud héberül)

„Úgy vélem, a zsinagóga hangulat hiánya a legnagyobb akadálya a tag-
létszám növelésének.” (40 éves férfi, a Szim Salomnak és a Bét Orimnak is
volt már tagja)

„Engem a Bálint Ház mint helyszín feszélyez. Valahogy kicsit szakkör
jellegűt sugall. Igaz, hogy a közösség annyira kedves és befogadó, hogy az
kiegyenlíti ezt a hiányosságot.” (42 éves nő)

„Elsősorban hiányt pótol, így nagy jövőt jósolok neki, akár megmarad
kevésbé vallásos szervezetként, akár kicsit vallásosabbá válik. Remélem, a
jövőben egyre több fiatalat érint meg. Így a fiatalabbak is könnyebben találják
meg a helyüket. Szerintem a Bét Orim egy nagyon barátságos közösség.”
(24 éves egyetemista nő)

„Bizonyára van a közösségnek jövője, mivel nagy szükségét érzem azok
megszólításának, akikhez ez a közösség fordul. Az elfogadottsága szerintem
nőni fog.” (33 éves nő, jelenleg kisgyermekével van otthon)

Utószó

A Bét Orim Közösség a zsidósághoz való közeledés, ismeretbővítés, a zsi-
dó identitás építésének, megélésének egy lehetséges, modern alternatíváját
nyújtja Magyarországon.

A Bét Orim tagoknak kialakult bizonyos felekezeti identitása, amely a
többségnél nem annyira vallási, mint inkább kulturális helymeghatározás:
inkább a közösséghez tartozáson, csoporttudaton, az irányzat értékeivel,
ideológiájával való azonosuláson alapul, mint a konkrét vallásgyakorlaton.
A vallási-felekezeti vonzás legfontosabb elemei a közösségiség, a hagyomá-
ny megismerése, ápolása, a tanulás, az egyéni és kollektív identitás-
építés lehetősége.

Vannak, akiknél a vallási érdeklődés csekély, és inkább a barátságos
közösség, illetve az intellektuális érdeklődés miatt jönnek el a programok-
ra. Mások, ahogy több ismeretre tesznek szert, és rutinosabbá válnak a
liturgiában, annál jobban élvezik ezeket a pillanatokat, s annál közelebb
kerülnek a valláshoz is, és annál inkább nyitottak újabb ismeretek befoga-
dására.

Irodalom

- Angelusz Róbert, Tardos Róbert (1992) Ideológiai átrendeződések Magyarországon
a pluralizmus időszakában. In: Somlai Péter (szerk.): *Értékrendek és társadal-
mi-kulturális változások*. Válogatott tanulmányok. Budapest: ELTE Szociológiai
Intézet (TS 3/2 kutatási beszámoló).
- Buber, Martin (1940): *A zsidóság megújítása*. Budapest: MCSZ.
- Fenyő István (1999): A zsidókérdés első elemzése Magyarországon. *Múlt és Jövő*,
1999/2. sz. 49-58.
- Frojimovics Kinga, Komorócy Géza, Pusztai Viktória, Strbik Andrea (1995): *A zsi-
dó Budapest. Emlékek, szertartások, történelem*. Vol. 1-2. Budapest: Városháza,
MTA Judaisztikai Kutatócsoport.
- Kovács András (szerk.) (2002): *Zsidók a mai Magyarországon: az 1999-ben végzett
szociológiai felmérés eredményeinek elemzése*. Múlt és Jövő Lap- és Könyvki-
adó, Budapest.
- Löwy, Michael (1988): *Rédemption et utopie. Le judaïsme libéral en Europe cen-
trale. Une étude d'affinité élective*. «Sociology d'aujourd'hui». Presses Universi-
taires de France, Paris.
- Silverstein, Alan (1994): *Alternatives to Assimilation: The Response of Reform Judaism
to American Culture, 1840–1930*. «Brandeis series in American Jewish history,
culture and life». New England, Hanover, London: Brandeis University Press
- Szász Antónia (2002): *Parázs. A magyar asszimilált zsidóság útkeresése. I. Szim Salom
Progresszív Zsidó Közösség*. Etnoregionális Munkafüzetek 87. (Sorozatszerk.
A. Gergely András) Budapest: MTA PTI.
- Szász Antónia (2009): Határmezsgyén. Progresszív közösségek a zsidó vallási me-
zőben. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica, Tomus
XVI.-Fasciculus I.*, Miskolc: E Typographeo Universitatis, 163-177.